

Narva noorte väärtused ja identiteet

Andu Rämmer

Tartu Ülikooli Narva Kolledži noorte uuringute kaasprofessor
andu.rammer@ut.ee

Maria Žuravljova

Tartu Ülikooli Narva Kolledži noorsootöö osakonna juhataja ja
noorsootöö nooremlektor, Tartu Ülikooli sotsioloogia doktorant
maria.zuravljova@ut.ee

Anne Kivimäe

Tartu Ülikooli Narva Kolledži noorsootöö õpetaja,
Sisekaitseakadeemia Narva õppekeskuse koordinaator
anne.kivimae@ut.ee

Maria Anderson

Tartu Ülikooli Narva Kolledži uuringute koordinaator,
Tallinna Ülikooli noorsootöö korralduse magistrant
maria.anderson@ut.ee

Teesid: 284 Narva gümnaasiumiõpilase ja kolledži üliõpilase küsitluses osalenute väärtusi ja identiteeti võrreldakse ülejäänud Eesti noorte väärtushinnangutega ning mõtestatakse 15 individuaalses süvaintervjuus ja kahes fookusgruupintervjuus välja toodud tõlgendustega. Igapäevaelus orienteerumise aluseks olevat argitarkust käsitletakse sotsiaalsete representatsioonidena, mille keskseteks komponentideks on väärtused. Välja kujunemas on piirkondlik identiteet ja enamasti peetakse end eestivenelasteks. Uuritud noorte väärtushinnanguid on kujundanud tugev füüsiline ja materiaalne ebakindlustunne. Väga olulised on turvalisusele, saavutamisele ja võimule orienteeritud väärtused. Kõige olulisemalt ihaldatud eesmärgid hõlmavad sotsiaalse tunnustuse, sõltumatuse kasvatamise ja hariduse omandamise poole püüdlemist. Tööväärtustest peetakse kõige olulisemateks kindlat töökohta ja head palka. Suurimateks hirmudeks on tulevikus tööta jäämine ja ühiskondlik ebaõiglus. Olulisemateks lastele edasiantavateks kasvatusväärtusteks peetakse vastutustunnet, otsusekindlust, visadust ja sõltumatust.

Märksõnad: identiteet, Narva, noored, väärtushinnangud

Uuringud näitavad (Inglehart 2018), et inimeste elujärje paranedes muutunud tingimustes sotsialiseerunud nooremate põlvkondade ühiskonna võtmepositsioonidele asudes teiseks ka ühiskonnas domineeriv mentaliteet. Samas märgib Mark M. Howard (2003), et noorte sotsialiseerumisele vajutavad tugeva pitseri ühiskonna institutsionaalne taust, vanemad, õpetajad ja kaaslased, kes elustavad domineerivaid hoiakuid ja tavapärasest käitumist ka siis, kui sellele

aluse pannud ühiskondlik keskkond on muutunud. Seega on tegemist justkui vägikaikaveoga ühiskonnas juurdunud mentaliteeti esindavate vanemate generatsioonide ja muutunud oludes välja kujunevat vaimsust kandva noorema põlvkonna arusaamade vahel.

Narva ja kogu Ida-Virumaa piirkond on Eestis erandlik oma rahvastiku koosseisu poolest. Sõjajärgse nõukogude perioodi hoogsa sisserände tõttu on valdav osa elanikkonnast venekeelne (Puur & Klesment *et al.* 2019) ning eesti keele staatus on piirkonnas nõrgem (Lukk & Koreinik *et al.* 2017). Seega annab Narva noorte veendumuste uurimine aimu, milline vaimsus võiks selles linnas edaspidi domineerida.

Väärtused kui argitarkus

Rene Descartes'ile omistatakse ütlus, et argitarkus on siin maailmas kõige õiglasemalt jaotatud, ning mitte keegi ei kurda, et teda oleks sellest ilma jäetud. Alfred Schützi (1966, *cf* Geertz 2017: 155) sõnul iseloomustab argitarkust maailma "nägemise" viisina selle objektide ja protsesside aktsepteerimine sellistena, nagu nad välja paistavad. Argitarkus on aluseks igapäevaelus orienteerumisele ja toimetulekule (Wagner & Hayes 2005). Seega võimaldab noorte argitarkuse uurimine tuua välja nende vaimsed kaardid, millest nad igapäevaelus juhinduvad.

Argitarkuse olemust põhjalikult analüüsinud Serge Moscovici (2000) sõnul on see ratsionaalne konkreetsetes igapäevaelu olukordades. Tema sõnul on argitarkuse elementideks olevate sotsiaalsete representatsioonide roll kaasaegses ühiskonnas samaväärne traditsiooniliste ühiskondade müütide ja uskumussüsteemidega.

Moscovici (1973: xiii) sõnul on sotsiaalsete representatsioonide näol tegemist väärtuste, ideede ja praktikatega, millel on kaks rolli: esiteks aidata korrastada üksikisikutel oma materiaalsel ja sotsiaalsel maailma, mis võimaldab neil seda mõista ja valitseda; teiseks võimaldada mõttekaaslaste vahelist suhtlemist, andes neile märgisüsteemi, millega saab üheselt tähistada ja klassifitseerida nende maailma erinevaid aspekte ning nende individuaalseid ja grupi minevikukogemusi. Ka Stavroula Tsirogianni ja George Gaskelli (2011) sõnul on väärtuste puhul nende konsensuaalsuse tõttu tegemist sotsiaalsete representatsioonidega, sest nad kujutavad endast grupi eksistentsi aluseks olevat argitarkust (keskseid arusaamu moraalist ja eetikast).

Kuigi väärtusi on defineeritud mitmeti, on nende uurijad veendunud, et tegemist pole kiretute, objektiivsete uskumustega, vaid nad on emotsionaalselt laetud, osutavad ihaldatud eesmärkidele või nendeni jõudmiseks heaks

kiidetud viisidele, on situatsiooniülesed, juhivad nii käitumise ja sündmuste valikuid kui ka neile antavaid hinnanguid ning on struktureeritud tähtsuse järgi (Smith & Schwartz 1997: 80). Maadevahelistes uuringutes ilmnenu väärtuste erinevustele osutatakse kui kultuurierinevustele (Basáñez 2016; Inglehart 2018; Jackson & Medvedev 2024; Rämmer 2019). Psühholoog Geert Hofstede (2001: 9) määratleb kultuuri kollektiivse vaimulaadi orienteeritusena, mis eristab ühte kategooriasse kuuluvaid inimesi teistest. Selline lähenemine võimaldab eristada eri tasandi mõttekaaslaste gruppide (maade, riigisistest ja rahvusvaheliste piirkondade ning rahvuste) seas domineerivatel veendumustel baseeruvaid mentaliteete. Tema sõnul kujutab kultuur lihtsustatult endast sotsiaalse tegevuse kirjutamata reegleid.

Veendumuste kujunemine

Moscovici (2008) teeb vahet traditsioonidel ja konsensusel põhineval primaarsel ning kommunikatsioonis välja kujunenud sekundaarsel argitarkusel. Esimene neist hõlmab kujundeid, metafoore ja tavakeelt ning on aluseks sekundaarsele argitarkusele. Teises saavutatakse konsensus inimestevahelise suhtlemise käigus uute teadmiste ankurdamisel varasemalt olemasolevate arusaamadega. Tema sõnul kujutab ankurdamine endast kommunikatsiooniprotsessi, mille tagajärjel teisendatakse varem tundmatu tähenduse andmise kaudu tuttavaks. Uut ja tundmatut tajutakse esmalt segadusse ajava ja ähvardavana ning seda püütakse teiste mõttekaaslaste gruppi kuuluvate inimestega arutledes mõtestada ja tuttavate arusaamade hulka sobitada. Sobivaid tähendusi otsitakse varem teadaolevate ja tuttavate representatsioonide seast. Sel moel kujunevad erinevate huvide, motivatsioonide ja minevikukogemustega gruppides välja üksteisest erinevate rõhuasetustega representatsioonid.

Sellal kui sotsiaalsete representatsioonide teoorias käsitletakse argitarkust dünaamiliste uskumuste või veendumustena, mis on kommunikatsiooniprotsesside käigus pidevas muutumises, kontseptualiseeritakse väärtusi staatilistena (Contarello 2022). Moscovici (2022) põhjendab veendumuste stabiilsust nende pühaduse staatusesse tõstetusega mõttekaaslaste kogukonnas. Väärtusteuuriad (Hofstede 2001; Rezsö 2001) põhjendavad väärtuste staatilisust sellega, et need kujunevad välja sotsialiseerumise käigus noores eas ja jäävad hilisemas eas stabiilsete ühiskondlike olude korral suhteliselt püsivateks. Kuid samas tõdetakse, et need võivad edasises elus vapustavate üleelamiste tagajärjel ka muutuda. Väärtuste kujunemise saab alguse perekonnast ja koolist ning seda mõjutavad ka religioon, meedia, seadusandlus ning elluviidavad poliitikad (Basáñez 2016).

Rudolf Rezsö (2001) sõnul saab väärtuste kujunemine alguse varases lapsepõlves, mil perekond mängib kõige olulisemat rolli lastele väärtuste edasi andmisel. Seejärel muutub üha olulisemaks kool, kus noore elus omandavad suurema tähtsuse eakaaslaste rühmad, kes kujundavad ja viimistlevad noore väärtussüsteemi. Ning lõpuks kujundavad noore täiskasvanu väärtusi kogu järgneva elu jooksul uute olukordade läbielamine ja selliste kogemuste omandamine, mis kinnitavad olemasolevaid väärtusi või panevad need proovile.

Personaalne ja sotsiaalne identiteet

Martha Augoustinosse töörühm (Augoustinos & Walker *et al.* 2014) osundab personaalse ja sotsiaalse identiteedi eristamise vajadusele. Identiteedi olulisteks aspektideks on inimese püüdlused olla unikaalne ja erinev. Personaalne identiteet puudutab omadusi, mida inimene peab endale ainuomaseks. Sotsiaalne identiteet on osa inimese enesekäsitlusest, mis põhineb tema teadmistel enda kuuluvusest sotsiaalsesse gruppi (või gruppidesse) koos selle kuuluvuse väärtuslikkuse ja emotsionaalse tähtsusega (Tajfel 1981: 255).

Ivana Marková (2007) märgib, et me kõik kuulume sünnist saati sellistesse varem välja kujunenud kollektiivsetesse reaalsustesse nagu kultuurid või sotsiaalsed ja rahvusrühmad, mille põhjal me end identifitseerime. Kollektiivses mälus domineerivad väärtusi ja sotsiaalset identiteeti peetakse enesestmõistetavateks. Seejärel valib üksikisik juba ise, millistes sotsiaalsetes gruppides osaleda, võttes omaks endale sobivad identiteedid, ning omandades uusi vaateid.

Narva noorte kohalikku ja riigiidentiteeti uurinud Anastassia Tuuder (2022) leidis, et nende seas võtab piirjooni kohalik identiteet, mis baseerub suuresti Pierre Bourdieu' (1986) kirjeldatud kultuurilisel kapitalil (keelel, mentaliteedil, inimeste käitumisel). Narva noorte puhul seisnes see vene ja eesti keele oskuses, kultuuris ja erinevate kultuuride põimumises. Tuuderi analüüsis ilmnas ka Narva eestivenelaste kahetine positsioon rahvussuhetes – sellal kui nad tajusid ennast domineeritaval subjektipositsioonil Eesti kontekstis, positsioneerisid nad end domineerival subjektipositsioonil Narva kontekstis. Samas eristusid nad nii eestlastest kui ka Venemaa venelastest ning pidasid end erinevaks ka mujal Eestis, eelkõige Tallinnas elavatest eestivenelastest. Sellist suhtumist toetas etniline segregatsioon – noored eestivenelased kippusid liikuma eelkõige venekeelsetes piirkondades, kus asuvad sugulased ja sõbrad (Mooses 2021: 62). Kuigi Narvas elab erinevate rahvusrühmade esindajaid, on märke varasema kultuurilise mitmekesisuse vähenemisest. Narvas tegutsevate rahvuskultuuriseltside tegevust uurinud Nelli Gorkova (2021) toob välja, et noorema põlvkonna vähenenud huvi tõttu oma päritolu vastu on neil raske püsima jääda.

Samas ilmnes Tuuderi (2022) uuringus, et noored ei ole Narva kapseldunud: õppe- või töökogemust väljaspool kodulinna peeti maailmapilti avardavaks. Noorte Narvast lahkumise põhjusi uurinud Arina Marova (2024) uuringust selgus, et nendeks on arenguvõimaluste piiratus, tööpuudus, madalad palgad, vabaajategevuste piiratus ning ebasobivaks peetav linnakeskkond.

Meetod ja andmed

Väärtusi uuritakse enamasti küsitlustega ja analüüsitakse statistiliste meetoditega, et teha suuremate populatsioonide võrdlusi, mida käsitletakse kultuuride erinevuste võrdlustena (Hofstede 2001). Sellistes uuringutes osalenud vastajad hindavad ankeedis uurijate poolt sõnastatud erinevaid väärtusi väljendavate väidete olulisust enda jaoks. Väärtuste sisukamaks uurimiseks kombineeritakse erinevate väärtushinnangute levikut väljaselgitavaid kvantitatiivseid küsitlusi kvalitatiivsete intervjuudega, kus informandid saavad oma veendumuste välja toomise kõrval ka neid põhjendada. Kvalitatiivne meetod võimaldab välja tuua ka uurijatele varem tundmatuid vaatenurki (Laherand 2008).

Jüri Saarniit (2000) toob välja, et noore põlvkonna vaimsuse uurimisel keskendutakse enamasti just hariduse omandajate eelistustele, sest nende vaated osutuvad ühiskonna edasiste mentaliteetide teisenemisel olulisteks suunanäitajateks. Andu Rämmer (2009) märgib, et õppurid on võrreldes samaealiste töölisnoortega oma eelistuste väljatoomisel selgesõnalisemad.

2023. aasta märtsist 2024. aasta aprillini uuriti ankeetküsitlusega Narvas õppivate noorte väärtusi ja identiteeti. Selle valdavalt venekeelse, suuruselt kolmanda Eesti linna noorte väärtushinnanguid pole lähemalt kuigi põhjalikult uuritud. Varasemates üleeestilistes uuringutes on osalenud ka Narva noored, kuid nende hulk pole ülevaatlike järelduste tegemiseks piisav. Senistes uuringutes osalenud kuni 28aastaste vanusrühma kuuluvate noorte hinnangutega võrdlemiseks koostati ankeet nendes kasutusel olnud küsimustest: 2021. aasta Baltimaade noorte väärtusuuring (Rämmer & Külüm 2022), 2021. aasta Euroopa Sotsiaaluuring (ESS Round ... 2021), 2018. aastal läbiviidud Euroopa Väärtusuuring (EVS 2020), 2020. aasta Eurobaromeetri väärtuste ja identiteedi uuring (European Commission ... 2022) ning 2016. aasta gümnaasiumilõpetajate tööväärtuste uuring (Lamesoo & Ader 2017).

Nimetatud uuringutes kogutud andmetega võrreldavuse tagamiseks mõõdeti küsitluses osalenud Narva noorte väärtushinnanguid sama metoodikaga – respondentidele esitati vastamiseks nendes kasutusel olnud väärtusi väljendavad väited, mida paluti hinnata täpselt samade vastusevariantidega skaalade abil. Kuna ajaline distant ülalmainitud uuringutega pole kuigi suur, saab

võrrelda Narva küsitluses ja ülalmainitud uuringutes osalenud Eesti noorte väärtushinnanguid. Narva küsitluses osales 284 noort vanuses 18–28. Neist 91% olid täisealised 11. klasside gümnaasiumiõpilased ja 9% Tartu Ülikooli Narva kolledžis õppivat Narva päritolu noort. 2023. aastal osalesid uuringus seitsme Narva tollal tegutsenud gümnaasiumi ja 2024. aastal kahe vastloodud riigigümnaasiumi 11. klasside õpilased. 62% vastajatest olid neiu ja 38% noormehed. Enamik vastajatest olid 18aastased. 20% respondentidest täitsid ankeedi eesti ja 80% vene keeles.

Novembris ja detsembris 2023 viidi läbi üks eestikeelne ja 14 poolstruktureeritud individuaalset venekeelset intervjuud ning kaks eestikeelset fookusgrupiintervjuud (kuue ja seitsme) Narva noortega, kus arutati eelpoolmainitud küsitluse tulemusi. Poolstruktureeritud intervjuudes osalejad olid vanuses 18–26, kolm intervjuueeritud olid mehed ja 12 naised. Fookusgrupiintervjuudes osalesid naised vanuses 18–25. Informantide seisukohtadest tuuakse temaatilise sisuanalüüsi (Laherand 2008) abil välja nende väärtushinnangute kontekstuaalsed tõlgendused.

Narva noorte identiteet

Kaks kolmandikku küsitluses osalenud Narva noortest on veendunud, et Eesti asub Põhja-Euroopas, ja üle poole neist paigutab meid samaaegselt ka Ida-Euroopasse. Üsna samalaadne piirkondlik identiteet ilmnes ka 2021. aastal Balti riikides läbi viidud noorte väärtusuuringus (Rämmer & Külm 2022), kus samuti enamik Eesti vastajatest identifitseeris endid põhjaeurooplastena, ning veidi rohkem kui kolmandik ka idaeurooplastena. Võib eeldada, et ülejäänud Eestist tugevam idaeuroopa identiteet Narva vastajate seas on seotud nende päritolust tuleneva kultuuritaustaga.

Küsitluses osalenud Narva noortele anti võimalus tuua välja mitu erinevat päritolu. Väga suur osa neist, üle poole peab end eestivenelaseks, veidi alla poole venelaseks ja vaid pisut rohkem kui neljandik eestlaseks. 2021. aastal läbiviidud Euroopa Sotsiaaluuringus (ESS Round ... 2021) pidas valdav enamik (kaheksa vastajat kümnest) Eesti noori end eestlaseks, vaid kümnendik venelaseks ning 5% eestivenelaseks. Samas uuringus osalenud vene kodukeelega respondendid nägid oma päritolu märksa erinevamalt. Vaid neljandik neist pidas end eestlaseks, 44% luges end venelaseks ning viiendik arvas, et nad on eestivenelased. Seega ei olnud uuringus osalenud Narva noorte seas end eestlaseks ja venelaseks pidajate osakaal neist kuigivõrd erinev, kuid eestivenelasena identifitseerijate osakaal oli kaks ja pool korda suurem kui noorte venekeelsete eestimaalaste seas 2021. aastal. Selline tugev eestivenelasena

identifitseerumine kinnitab Anastassia Tuuderi (2022) täheldatud piirjooni võtva riigiidentiteeti väljakujunemist.

Identiteedi seisukohalt on oluline, mille kaudu noored end määratlevad. Küsitluses osalenud Narva noored defineerisid end esmalt oma soo kaudu, tugevalt samastuti oma perekonna, vanuse ja eluperioodiga ning oluliseks peeti ka seksuaalset orientatsiooni ja haridustaset. 2020. aasta Eurobaromeetri väärtuste ja identiteedi uuringus (ESS Round ... 2021) osalenud Eesti noored määratlesid end üldjoontes sarnaselt, kuid nende hulgas oli rohkem oma olemust rahvuse ja vähem seksuaalse orientatsiooni kaudu defineerijaid.

Ka intervjuudes leiti, et need on kõige loomulikumad kategooriad, millele toetuda.

Perekond on turvatsoon millele toetuda (naine, 22).

Intervjueeritud selgitasid, et seksuaalse orientatsiooni järgi on noortel lihtne ennast määratleda ning selle kujunemist mõjutavad tugevalt usk ja traditsioonid. Nende sõnul mõjutab noore identiteedi kujunemist eelkõige ühiskonnas toimuv, ning perekonna kõrval ka sõbrad ja sotsiaalmeedia, kusjuures tähtsat rolli mängib usalduslik suhe nii pere kui ka sõpradega.

Kuigi Narva küsitluses osalenud noorte seas ei olnud varasemalt uuritud Eesti noortest rohkem oma identiteeti ohustatuks pidajaid, oli nende hulgas oluliselt vähem enda identiteedi tugevuses veendunuid (veidi üle poolte) kui Eurobaromeetri uuringus osalenute seas (ligikaudu kolm neljandikku). Seega võib öelda, et sellised hinnangud viitavad Narva noorte identiteedi mõningasele ebakindlusele.

Ka noortega tehtud intervjuudes ilmnas identiteedi sisemine ebakindlus. Identiteeti ohustavate teguritena mainiti muret emakeelse keskkonna säilimise pärast, sõda Ukrainas ja vaest elukeskkonda. Avalikus ruumis tajutakse survet kõrgtasemel eestikeele omandamiseks ja kodakondsuse muutmiseks.

Noorte identiteeti mõjutab peamiselt keskkond. Sest inimesed ikka aktsepteerivad arvamusi, mis nende ümber ringlevad (naine, 24).

Kasvasin üles Vene teleseriaale ja Venemaa telesaateid vaadates. Unistasin minna Venemaale näitlejaks õppima. Kui ma nüüd kuskil selle üle nalja viskan või ütlen, et tahan minna Venemaale, Moskvasse näitlejaks õppima, võib mul tekkida probleeme. See tähendab, et ma saan aru, et siin on olukord selline, et ma ei toeta sõda Ukrainas, aga Moskva võib mulle meeldida (naine, 24).

Intervjueeritud leidsid, et noore identiteeti võivad mõjutada ühiskonnas domineerivad normid ja perekonna traditsioonid, samuti sotsiaalmeedia.

Ühiskond ja pere ütlevad mulle, et oluline on perekond ja lapsed – aga ma ei taha! (naine, 20FG).

Sotsiaalmeedia mõjutused – võtame kasvõi TikToki (naine, 22FG).

Narva küsitluses leidis kinnitust tugev kohalik identiteet, mis ilmnis juba Anastassia Tuuderi (2022) uuringus. Uuringus osalenutele anti võimalus tuua välja, kas nad näevad ennast nii eestlasena kui ka Narva linna elanikuna ning neile jäeti võimalus määratleda end ka kellegi muuna. Sellal kui vaid neljandik Narva noortest määratles end kas täielikult või väga suurel määral eestlasena, pidas end narvalaseks juba kolm vastajat neljast. Selline suhtumine erineb 2021. aasta Baltimaade noorte väärtusuuringust, milles osalenud Eesti noortest pidas võrdväärselt 13% end nii oma kodulinna elanikuks kui Eesti rahva liikmeks.

Ka intervjuudes väljendasid Narva noored tugevat sidet kodulinnaga.

Tunnen sidet oma elukohaga. Ja veelgi enam selle kohaga, kus ma sünnisin, täpsemalt isegi linnaosaga (naine, 24).

Mul on eriline side oma sünnikoha, pere, lähedaste ja sõpradega (mees, 23).

On raske öelda, kes sa oled. See on raske, sest venelased on siin elanud juba aastakümneid. Nad pole venelased ega eestlased. Nad on eestivenelased (naine, 25FG).

Paljud intervjueeritud hindasid oma kodulinna mugavust ja vaikust. Lisaks pere ja sõpradega läheduse rõhutamisele tõsteti esile ka infrastruktuuri ligipääsetavust ja mugavust. Samuti peeti oluliseks venekeelset kultuuri ja keeleruumi ning roheline linnaruumi arendamist. Intervjueeritud noored on märganud, et Narva linn jõuab üha sagedamini riikliku tähelepanu keskpunkti.

Narva positiivsete külgede kõrval selgitasid noored ka seda, mis neile kodulinnas ei meeldi. Paljud intervjueeritavad rõhutasid töö- ja meelelahutusvõimaluste puudumist ning väheseid eesti keele praktiseerimise võimalusi. Samuti märgiti ära Narva inimestes rahulolematust põhjustavaid majandusliku toimetuleku probleeme.

Intervjueeritud leidsid, et end eestlasena tundmiseks pole vaja ainult Eestis sündida, vaid ka Eesti ühiskonnaelus osaleda. Kõlama jäi arvamus, et kõik

oleneb keelest, mida noor räägib, kodakondsusest ja pere tõekspidamistest – kui vanemad ütlevad noorele, et ta on venelane, siis hakkab ta seda uskuma ja läheb sellega kaasa.

Enda kellegi muuna määratlemise võimalust kasutas vaid viiendik küsitluses osalenutest. Kuigi valdavalt määratlesid nad end venelasena ning mõned neist ka ukrainlasena, ilmnes ka mitmikidentiteete. Näiteks märkis üks vastaja, et kuna ta on sündinud ja kasvanud üles Eestis, siis on ka tema mentaliteet siin välja kujunenud, kuid tema emakeeleks on vene keel. Teine respondent iseloomustas oma mitmekultuurilist päritolu järgnevalt:

Mul on väga keeruline taust, ma ei saa öelda, et ma olen venelane, kuid ma olen venekeelne, sest mu vanemad on sündinud Nõukogude Liidus. Minu ema on ukrainlase ja juudi segu, isa on mongoli-tatarlase ja venelase segu, ma elan Eestis, ma armastan seda riiki väga ja õpin eesti keelt (naine, 19).

Ka mitmed teised vastajad tõid välja põlvnemise erinevatest etnilistest esivanematest ning üks respondent märkis, et Eestis peetakse teda venelaseks ning välismaal eestlaseks.

Intervjuudes toodi välja, et kuna Narvas pole häid eesti keele õppimise ja praktiseerimise võimalusi, on ka seal elavate noorte eesti keele oskus halb. Seetõttu on neil mugavam jälgida venekeelseid uudiseid.

Kui vanemad vaatavad venekeelseid uudiseid, siis ka noor vaatab samuti neid (naine, 23).

Narva noorte meediaruum

Sotsiaalsete representatsioonide teooria kohaselt mängib veendumuste kujunemisel kesksel rollil kommunikatsioon, mille käigus jõuavad inimesteni teadmised ühiskonnas toimuvatest sündmustest, millega isiklikult kokku ei puututa. Inimestevaheline suhtlus ei puuduta sel juhul ainult mõttekaaslaste silmast silma vestlusi, vaid sellesse on kaasatud ka meedia (Moscovici 2000).

Pole üllatav, et suurem osa küsitletud Narva noortest saab oma uudised sotsiaalmeediakanalistest – ligikaudu üheksa kümnest vastajast jälgib neid erineva regulaarsusega. Intervjuudes toodi välja, et uudisteportaalid (Postimees ja ERR) ning sotsiaalmeedia on peamised infoallikad, mille põhjal kujundatakse oma arvamus Eestis toimuvast. Sotsiaalmeedia on noortele ka väga oluline oma

oskuste ja saavutuste demonstreerimise koht. Intervjuudes selgitati, et see ei ole ainult eneseväljenduskanal, vaid ka mehhanism teiste motiveerimisel ja inspireerimisel. Noored peavad sotsiaalmeediat oluliseks ühiskonna mõjutamise vahendiks, sest see võimaldab interaktiivsuse tõttu jagada oma mõtteid, tutvustada tegevusi ja korraldada üritusi.

Võrreldes sotsiaalmeediaga oli huvi traditsiooniliste meediakanalite vastu märksa madalam.

Ega noori üleüldse ei huvitagi väga see meedia, nemad saavad oma informatsiooni sotsiaalmeediast kätte, ongi igasugu Facebookid ja TikTok jne (naine, 19FG).

Meediat ei saa usaldada, see on nagu kollane press (naine, 24FG).

Küsitluses selgus, et venekeelseid Eesti meediakanaleid jälgib kaks kolmandikku Narva vastajatest. Intervjuudes selgitati seda mugavusega:

Noortel on lihtsam vaadata uudised oma emakeeles (vene keeles) (naine, 22FG).

Inglisekeelseid Lääne ja eestikeelseid Eesti meediakanaleid jälgib veidi üle poole Narva küsitletutest, venekeelseid Venemaa kanaleid aga pooled uuringus osalenud Narva noored.

Intervjuudes toonitati informatsioonile ligipääsu piirava tegurina mitmete uudistekanalite tasulisust.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et Narva noored kujundavad oma arvamuse Eestis ja mujal maailmas toimuva kohta erinevate allikate põhjal, mille hulka kuuluvad meediakanalite kõrval ka suhtlusvõrgustikud, ning lisaks isiklikele kogemustele võetakse arvesse teiste arvamusi. Samas on intervjuueeritud noored veendunud oma allikakriitilisuses – suust suhu liikuvat infot ei peetud kõige usaldusväärsemaks.

Narva noorte väärtused

Üheks ülevaatlikumaks väärtusteteooriaks on Shalom H. Schwartzi (2012) poolt loodu, mis koondab kahele teljele neli kultuurideülestel alusväärtustel baseeruvat kõrgema tasandi väärtusorientatsiooni. Esimesel kahepooluselisel teljel vastanduvad orienteeritused eneseületamine ja eneseupitamine ning teisel alalhoidlikkus ja kogemustele avatus.

Alusväärtuste olulisust mõõdetakse Euroopa Sotsiaaluuringu küsitluses erinevaid väärtusi väljendavatele väärtusportreedele antud hinnangute abil. Andu Rämmer (2023a) leidis Euroopa Sotsiaaluuringu küsitluses osalenute väärtushinnanguid analüüsides, et venekeelsed noored olid oma eestikeelsest kaasmaalastest tugevamini orienteeritud alalhoidlikkusele (turvalisusele, mugandumusele, traditsioonide järgimisele) ja kõrgelt väärtustati ka eneseupitamise orientatsiooni kuuluvaid alusväärtusi (võimu omamist ja sotsiaalselt tunnustatud saavutuste tähtsustamist), eestikeelsed noored olid orienteeritud tugevamini eneseületamisele (kuuluvusvajadusele ja omakasupüüdmata teiste heaolu eest seismisele).

Küsitluses osalenud Narva noored hindasid kõige kõrgemalt saavutamisele ja turvalisusele orienteeritud väärtusi. Veidi madalam oli orienteeritus võimule. Ka konformsust (reeglite ja kommete järgimist) ning traditsioonidest kinnipidamist peeti oluliseks. Nende jaoks on võimu (materiaalset kindlustatust ja domineerimist teiste inimeste üle) ja saavutusi (oma edukuse tunnustamist ja võimete demonstreerimist) väljendavad väärtused veelgi olulisemad kui need olid 2021. aastal Euroopa Sotsiaaluuringus osalenud venekeelsete Eesti noorte jaoks.

Ka intervjuueritud noorte meelest oli väga oluline oma saavutusi demonstreerida. Mitmes intervjuus tõsteti esile ametialaste saavutuste, näiteks kõrghariduse omandamise ja tööle asumise, demonstreerimise tähtsust. Intervjuueritud väljendasid veendumust, et edu ja oskuste demonstreerimine võib motiveerida ja inspireerida ka teisi.

Teistele oma saavutuste, oskuste ja võimete näitamine on väga oluline, eriti noores eas (naine, 18).

Kuigi küsitletud Narva noored väärtustavad nii isikliku kui ka ühiskonnaelu turvalisust ja traditsioonide järgimist kõrgelt, on nende hinnangud madalamad kui 2021. aasta uuringus osalenud Eesti venekeelsetel noortel. Intervjuueritud noored rõhutasid siiski turvalisuse tagamise vajadust. Turvalisuse all peeti silmas kas ohu puudumist või tuleviku etteaimatavust ja inimeste usaldusväärsust:

Minu jaoks tähendab turvalisus etteaimatavust ja usaldusväärsust. Võimalust umbkaudu ette kujutada järgmisi samme (naine, 26).

Mõned intervjuueritud tunnetasid turvalisuse puudumist avalikes kohtades, eriti öösel või valgustamata piirkondades. Nende hinnangul peaks just riik tagama kõigi ohtude korral turvalisuse, mitmed tõstsid esile ka politsei ja päästetöötajate tähtsust ohutuse tagamisel. Rõhutati turvatunde tagatust

usaldusväärses sotsiaalses keskkonnas (kodus, sõprade või sugulaste juures), seda seostati ka ainelise kindlustatuse ja hea töökoha olemasoluga. Intervjuudest selgus, et turvatunne sõltub iga inimese individuaalsetest arusaamadest. Võib öelda, et turvalisus on sageli seotud sotsiaalse elukeskkonna usaldusväärsusega, materiaalse kindlustunde ja inimeste võrdse kohtlemisega. Nende tegurite puudumine võib ebakindlustunnet suurendada.

Seega saab öelda, et Narva noorte saavutuspüüdlusi lükkavad tagant nõrk turvatunne ja materiaalne ebakindlus ning nad tahaksid saavutada suuremat kontrolli ümbritseva elukeskkonna üle.

Noorte püüdlused

Uuringus osalenud Narva noorte üleminekule täiskasvanuikka vajutab oma tugeva pitseri nende sotsialiseerumist mõjutav olustik, mis mõjutab nende individuaalsete huvide ja motivaatorite kaudu kujunevaid hinnanguid ühiskonnas ihaldatavate eesmärkide olulisusele. Andu Rämmeri (2023b) analüüs tõi välja, et 2021. aastal püüdlusid Eestimaa noored kõige enam individuaalse arengu ja sotsiaalse tunnustuse poole. Kõige kõrgemalt väärtustati üleminekul täiskasvanuikka avanevaid arenguvõimalusi. Enim ihaldatud eesmärkideks olid iseseisvumine ja vastutuse võtmine, mida pidas üldiselt või väga oluliseks ligikaudu üheksa Eesti noort kümnest ning venekeelsed vastajad olid oma eestikeelsetest kaasmaalastest nõrgemini vastutuse võtmisele orienteeritud. Peaaegu sama kõrgelt väärtustati ka eduka karjääri võimalusi. Kaks kolmandikku kõigist Eesti noortest hindasid kõrgelt head välimust ning veidi vähem oluliseks peeti ülikooli lõpetamist ja ainelise heaolu suurendamist. Kuigi üle poole kõigist noortest eestimaalastest väärtustas laste saamist, pidas vaid veidi üle kolmandiku neist oluliseks abiellumist. Nii laste saamine kui abiellumine olid venekeelsetele noortele nende eestikeelsetest kaasmaalastest tähtsamad. Kõige väiksem osa (vaid kolmandik) tollastest Eesti noortest pidas oluliseks osalemist kodanikuühiskonna tegevustes. Seejuures väärtustasid venekeelsed vastajad kodanikuaktiivsust poole madalamalt kui nende eestikeelsed eakaaslased.

Narvas õppivate noorte küsitluses ilmnas Andu Rämmeri (2023b) analüüsitud väärtushinnangutega võrreldes lisaks sarnasustele ka mitmeid erinevusi. Faktoranalüüsi abil tuvastati neli väärtusorientatsiooni, mis koondavad noorte püüdlusi ihaldatud eesmärkide poole: sotsiaalne tunnustus (edukas karjäär, majanduslik kindlustatus ja hea välimust); sõltumatuse edendamine (vastutuse võtmine, iseseisvumine ja kodanikuühiskonna tegevuses osalemine); haridus (ülikooli lõpetamine) ning pere loomisega seotud väärtused (abiellu, laste saamine).

Jooniselt 1 näeme, et küsitluses osalenud Narva noored pidasid kõige olulisemaks sotsiaalse tunnustuse ja sõltumatuse suurendamisega seotud väärtusi. Ligikaudu üheksa vastajat kümnest olid orienteeritud edukale karjäärile, mis 2021. aasta uuringus oli tähtsusest alles kolmandal kohal.

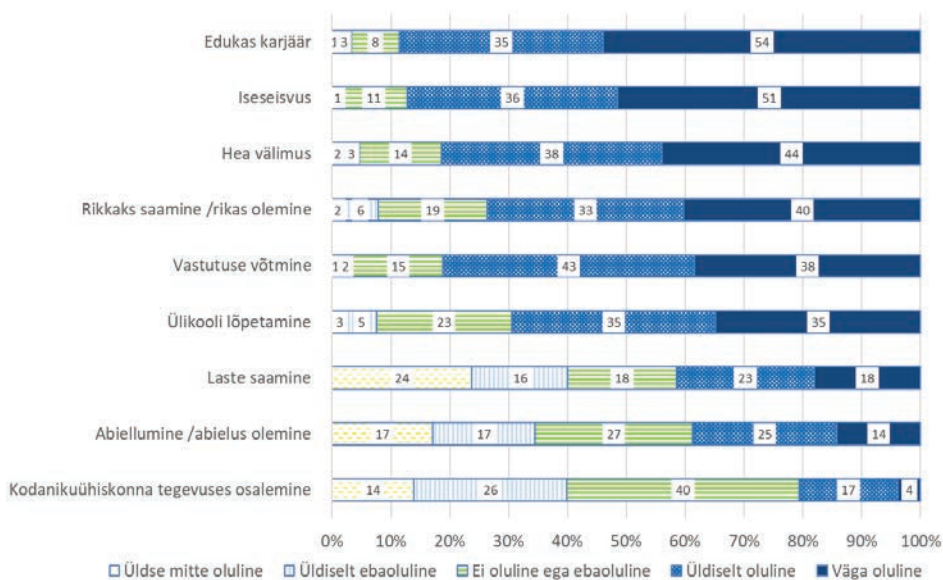
Intervjuudes selgitati, et edukas karjäär annab võimalused ühiskonnas läbi löömise kaudu oma elujärge parandada ja soovitud eesmärged saavutada ning ennast arendada ja oma silmaringi laiendada.

Karjääri kõrget väärtustamist mõjutavad ka ühiskond ja sotsiaalmeeidia, kus kõik demonstreerivad oma “edukat elu” (naine, 21).

Kui sul on ikkagi edukas karjäär, siis see kindlustab sulle ka hea tuleviku. Edukas karjäär loob võimalused ennast arendada ja laiendada silmaringi (naine, 22FG).

Noored ei taha elada palgapäevast palgapäevani. Nad tahavad teha karjääri, et saada head raha (naine, 20FG).

Seega võib öelda, et edukas karjäär loob noortele võimalused nii oma kogukonna kui ka laiema maailma muutmiseks.

Joonis 1. Narva noorte püüdlused, %.

Peaaegu sama oluliseks pidasid Narva noored iseseisvust, mida tähtsustati erinevatel põhjustel. Intervjuudes toonitati nii noorte vanemate kontrolli alt vabanemise püüdlusi kui ka soovi varasemast rohkem ise enda käekäigu üle otsustada. Samuti märgiti, et noore jaoks seisneb iseseisvumise olulisus ka sellega kaasnevas eneseavastamises, vabaduses ja isiklikus arengus:

Noore soov on iseseisvuda ja luua iseendale turvaline ja stabiilne keskkond elamiseks (naine, 21FG).

Noored tahavad oma vanematele tõestada, et nad saavad elus hakkama (naine, 23FG).

Kaheksa küsitluses osalenud Narva noort kümnest pidas võrdväärselt oluliseks nii head välimust kui ka vastutuse võtmist. Intervjuudest selgus, et hea välimuse tähtsustamist kujundasid tugevasti sotsiaalmeedia ja ühiskond, mis andsid noortele ette ideaalid, mille järgimist peeti edasise eduka käekäigu aluseks. Eeskju nähti ka sõprade välimuses. Leiti, et ideaalidele sarnanemine annab võimaluse demonstreerida ihaldusväärsesse positsiooni kuulumist, mis tulenes soovist vältida alaväärseks peetavasse seltskonda või narrimise objektiks sattumist. Lisati, et hea ja hoolitsetud välimusega on lihtsam leida suhtlemispartnereid ning see annab noortele enesekindluse.

Vastutuse võtmine võimaldab noorel oma elu korraldavaid otsuseid langetama hakates kasvatada oma sõltumatust täiskasvanutest. 2023. aasta uuringus osalenud Narva noored pidasid vastutuse võtmist siiski vähem oluliseks eesmärgiks kui nähtus 2021. aasta uuringust. Võttes arvesse madalaks peetavat Narva elatustaset (Marova 2024) pole üllatav, et materiaalsel kindlustatust ja selle suurendamist pidas oluliseks kolm küsitluses osalenud Narva noort neljast. Materiaalse heaolu kasvatamine võimaldab noortel mitte ainult parandada oma ainelist elujärge, vaid tõsta ka sellega kaasnevat sotsiaalset positsiooni.

Kuigi intervjuudes leiti, et olulisteks Narvast ja Eestist lahkumise põhjusteks on madal turvatunne ja piiratud töövõimalused, toodi välja ka noorte pealehakkamise tähtsus:

Noored ei tunne end piisavalt turvaliselt antud riigis, kust nad soovivad lahkuda. Nende vajadused ei ole piisavalt rahuldatud ja nad ei tunne end aktsepteeritutena. Põhjused võivad olla täiesti erinevad – kõik oleneb inimesest endast (naine, 20).

Töökohtade puudumine. Madalad palgad. Noh, see ei ütle, et sa selle rahaga ära ei elaks, aga loomulikult ei taha keegi ka palgast palgani

elada. Võib minna teise riiki ja saada tavalise töö eest palju rohkem raha kui siin (naine, 25).

Noorte Narva tagasipöördumisele võiks intervjueeritute hinnangul aidata kaasa töökohtade olemasolu ja korralik palk.

Uuringus osalenud Narva noored on väga selgelt orienteeritud kõrghariduse omandamisele. Ülikooli lõpetamist peab oluliseks seitse vastajat kümnest, mis on ligi viiendiku võrra rohkem kui 2021. aastal uuritud Eesti noorte seas. Nad näevad, et ülikooli diplom avab edasisel karjääril palju uksi ning võimaldab saada oma ala professionaaliks. Intervjueeritute hinnangul aitab hea hariduse omandamine noortel mõista, mis on neile oluline. Samuti laieneb hariduse omandamise käigus noorte suhtlusvõrgustik.

Haridus annab noortele ka võimaluse luua põhjus-tagajärg seoseid. See tähendab, et noored analüüsivad õppeprotsessi käigus palju allikaid, loevad palju õpikuid ja see kõik aitab omandada seda olulist oskust (mees, 23).

Esiteks diplom. Teiseks suur uute tutvuste ring, alustades oma klassikaaslastest, kursusekaaslastest, lõpetades õpetajate ja professoritega, mis väga hästi laiendab tutvusvõrgustikku. Samuti arvan, et see juurutab distsipliini, sest peab tõusma igal hommikul samal ajal, peaaegu igal hommikul tuleb minna kooli, ülikooli, kuhu iganes (naine, 24).

Intervjueeritud olid veendunud, et haridus annab noortele rohkem võimalusi, sealhulgas avab rohkem töökohti ja suurendab võimalusi leida prestiižikam töökoht ning teenida paremat palka.

Perekonna loomisega seotud väärtused olid juba märksa vähemolulised – nii laste saamist kui abielu pidas oluliseks vaid ligikaudu neli vastajat kümnest. Sellal kui abielu väärtustamises ei ole võrreldes 2021. aasta uuringuga erinevusi, on küsitluses osalenud Narva noorte seas tervelt 15% vähem laste saamist oluliseks pidajaid.

Intervjuudes rõhutati, et tänapäeval tahetakse võimalikult kaua aega olla noored.

Tänapäeval noored tahavad olla võimalikult kaua vabad. Kui sa saad lapsed, siis mõeldakse, et sa oled nagu "lukus" (naine, 18FG).

Nüüd kui noored näevad, missugused erinevad haridusvõimalused neil on, jäävad abielu ja lapsed neid unistusi takistama (naine, 22).

Intervjueeritud olid veendunud, et perekonna toetuse korral on võimalik pere loomise teel seisvaid takistusi ületada. Kõlas ka arvamus, et viimasel ajal on ka Eesti riik hakanud nooremaid lastevanemaid toetama. Seega saab tõdeda, et vaatamata pere loomisel toe saamise väljavaadetele kardavad noored jääda ilma oma vabadusest ja võimalusest end harida, mistõttu ei kiirustata ka pere loomisega.

Kõige vähem oluliseks peeti kodanikuühiskonna tegevuses osalemist, mida väärtustas vaid viiendik küsitluses osalenud Narva noortest. See on peaaegu poole vähem kui 2021. aasta uuringus osalenute seas. Samavõrd väheoluliseks pidasid tsiviilühiskonnas osalemist 2021. aasta uuringus osalenud venekeelsed noored, kelle hinnangud olid poole madalamad eestikeelsete noorte 40 protsendilise poolehoidu kõrval.

Üldistatult võib öelda, et võrreldes 2021. aasta uuringus osalenud eesti noortega väärtustasid Narva noored sotsiaalse tunnustuse saavutamist ja hariduse omandamist kõrgemalt ning sõltumatuse edendamist madalamalt. Pere loomist ja laste saamist pidasid Narva noorte uuringus osalejad vähem oluliseks.

Eneseväljenduslike väärtuste dünaamika

Ronald Ingleharti (2018) sõnul on ühiskonna arengu olulisteks näitajateks selle liikmete väärtuseelistused. Arenenud heaoluühiskondades, kus inimesed ei pea enam oma igapäevase toimetuleku pärast muretsema, väärtustatakse majandusliku ja füüsilise turvalisuse asemel kõrgemalt eneseväljendust ja elukvaliteeti. Ingleharti väärtuste arengu teooria kohaselt edenevad ühiskonnad oma arengu käigus kahes kultuuriväärtuste mõõtmes: esmalt sekulariseerudes traditsioonilistelt, religioossete autoriteetide ja kuulekust tähtsustavatelt väärtustelt isiklikku laadi saavutuslike ilmalik-ratsionaalsete püüdluste tähtsustamisele ning seejärel majandusliku ja füüsilise turvalisuse tähtsustamist rõhutavatelt toimetulekuväärtustelt eneseväljenduse, subjektiivse heaolu ning elukvaliteedi väärtustamise suunas, mille käigus muutuvad majandusliku heaolu paranedes oluliseks postmateriaalsed väärtused. Heaoluühiskondades, kus on maksvusele pääsenud eneseväljendusele suunatud väärtused, on inimestel ka parem tervis, nad on poliitiliselt aktiivsed, tolerantsed erinevuste ja kriitilised sotsiaalse ebaõigluse suhtes. Tema poolt välja töötatud, aastakümnete jooksul Euroopa Väärtusuuringu küsitlustes kogutud andmete põhjal moodustatud ühiskonna arengut näitav materialismi-postmaterialismi indeks võimaldab võrrelda inimeste suhtumist riigi arengut puudutavatesse küsimustesse. Postmaterialistlikku suhtumist väljendab sõnavabaduse kaitsmise ja tähtsates riigiasjades kaasa rääkimise võimaluse samaaegne väärtustamine. Seevastu

osundab nii riigis korra säilitamise kui ka hinnatõusu vastu võitlemise väärtustamine materialistlike väärtuste prevaleerimisele.

Euroopa Väärtusuuringu andmeid analüüsinud Anu Realo (2019) tõi välja, et 2018. aastaks oli täiskasvanud Eesti elanikkonnas kolmekordistunud varem ligikaudu 5 protsendi piiril püsinud postmaterialistide osakaal. Eestikeelsete noorte seas oli postmaterialiste veelgi enam, ligi viiendik, kuid venekeelsete noorte seas oli neid vaid kolm protsenti. Samas oli venekeelsete noorte seas ka materialistide osatähtsus suurem kui nende eestikeelsete eakaaslaste hulgas.

Kuigi ligi viiendik Narvas õppivatest noortest väärtustas postmaterialistlikke väärtusi, toetas samas tervelt neljandik neist materialistlikke väärtusi, mis osundab nende seas maad võtvale tugevale füüsilisele ja materiaalsele ebakindlusele.

Materialismi prevaleerimine leidis kinnitust ka intervjuudes. Kuigi noored soovivad elada iseseisvalt, leidsid nad, et selleks ei jätku raha. Noorte eneseteostust pärsvad olulisel määral piiratud materiaalsed olud.

Otsustasin oma professionaalset kasvu mitte edasi arendada. See sõltus minu pere rahalisest olukorrast, meil on väga piiratud eelarve. Oli vaja tööle minna (naine, 26).

Üheks olulisemaks eneseväljenduslikuks väärtuseks on usaldus kaasinimeste vastu. Anu Realo (2023) osundab, et ühiskonna toimimiseks on vajalik usaldus teiste inimeste (ka selliste, keda me isiklikult ei tunne) vastu. Igaüks meist teeb igapäevaselt arvukalt olulisi otsuseid, mis põhinevad otseselt meie usaldusel teiste inimeste vastu. Üldistatud usaldus kujutab endast hinnangut või hoiakut, et enamikku inimesi, sealhulgas täiesti võõraid, võib üldiselt hinnates usaldada.

Mai Beilmann, Laur Lilleoja ja Anu Realo (2021: 29) leidsid, et pärast 1990. aastaid Eestis suurenenud üldistatud usaldus vähenes 2018. aastaks. 2018. aastal ilmnas ka kolmekordne erinevus eesti- ja venekeelsete noorte hinnangutes: ligikaudu kolm kümnest eesti- ja vaid veidi üle kümnendiku venekeelsetest noortest leidsid, et enamikku inimesi võib usaldada.

Narva küsitluses osalenud noorte seas pole üldistatud usaldus kuigipalju kõrgem kui 2018. aastal venekeelsete noorte seas, küündides 13 protsendini. Kuna eestikeelsetest Narva uuringus osalenud vastajatest usaldab teisi inimesi ligi kolmandik ja venekeelsete hulgast vaid iga kümnes, võib öelda, et eestikeelses keskkonda sotsialiseeruvad noored on vähem endassesulgunud ja avatud rohkem ühiskonnamis osalemisele. Intervjuudes toodi välja, et oluliseks usalduse kujunemist piiravaks teguriks on ebapiisav eesti keele oskus, mis kahandab suhtlusvõrgustiku vaid venekeelseks tutvusringkonnaks.

Tööväärtused

Suur osa väärtusuuringutest puudutab töö väärtustamist, millel on oluline roll inimeste elus mitte ainult sissetulekuallikana, vaid ka sotsiaalses elus, mõjutades sotsiaalselt staatust, tarbimisharjumusi, tervislikku seisundit ja perekonnaelu (Roe & Ester 1999).

Tööväärtusi liigitakse enamasti erinevate motiveerivate tegurite põhjal töötamise eest oodatavate hüvede iseloomu alusel instrumentaalseteks, eneseväljenduslikeks ja sotsiaalseteks (Ester & Braun *et al.* 2006). Instrumentaalseteks tööväärtusteks on töö tegemise eest saadavad töövälised tasud või hüved (näiteks positsioon ühiskonnas, kõrged sissetulekud, karjäärivõimalused, elukutsega kaasnev prestiiž). Ekspressiivsed ehk eneseväljenduslikud väärtused tulenevad töö enda aspektide (töö huvitavus ja loomingulisus, töötamisega kaasnevad enesearendamise võimalused) tähtsustamisest. Sotsiaalsed väärtused hõlmavad töötamist meeldivas kollektiivis ja panustamist ühiskonna heaks. Varasemate väärtusuuringute (Basáñez 2016) kohaselt domineerib Eestis saavutamisele orienteeritud kultuur, kus väärtustatakse produktiivsust ja eesmärkideni jõudmist. Oluliseks peetakse rasket tööd ja täpsust, tööülesannete korrektset täitmist ja tähtaegadest kinnipidamist, kokkuhoidlikkust ja töökohtuste seadmist ettepoole perekondlikest kohustustest. Jüri Saarniit (2000) toob varasemate kümnendite jooksul tehtud tööväärtuste uuringute ülevaates välja, et pärast Eesti üleminekut turumajandusele tõusis sissetulekute, kindla töökoha olemasolu ja karjäärivõimaluste tähtsus ning vähenes ühiskonna heaks panustamise olulisus. Nõukogudejärgsel ajal on Eestis tööväärtustest kõige kõrgemalt tähtsustatud meeldiva alaga tegelemise ja hea töötasu teenimise võimalusi, oluliseks peeti ka kindla töökoha olemasolu (Rämmer 2017).

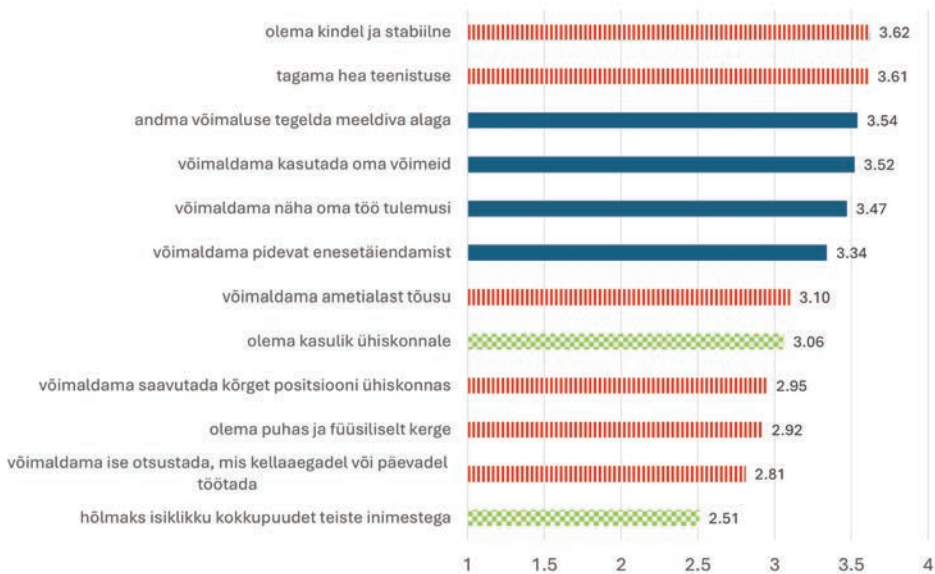
Joonisel 2 on esitatud küsitluses osalenud Narva noorte keskmised hinnangud töövaliku kriteeriumitele. Näeme, et enim ihaldatakse töid, mis oleks kindlad ja stabiilsed ning tagaksid ka hea teenistuse. Selline instrumentaalsete väärtuste rõhutamine viitab Narva noorte rahulolematusele oodatavate sissetulekutega ja ebakindlate töövõimalustega. Seega võib öelda, et töö juures väärtustasid uuritud Narva noored neid tööväliseid hüvesid kõrgemalt kui nähtus 2016. aasta Eesti gümnaasiumilõpetajate uuringust (Lamesoo & Ader 2017). Kuigi Narva noored peavad end töökateks (Rämmer & Tuuder *et al.* 2024), pole paljude intervjueeritute hinnangul Narvas piisavalt töökohti ja palgad on madalad.

Kõrgelt hinnati ka eneseväljenduslikke tööväärtusi. Pole üllatav, et neist kõige olulisemaks peetud võimalus tegelda meeldiva alaga on osutunud oluliseks noorte töövaliku motivaatoriks paljudes uuringutes (Rämmer 2009), sest see on eneseteostuses kesksel kohal. Oma võimete kasutamine annab võimaluse

realiseerida varem omandatud teadmisi ja oskusi ning pidev enesetäiendamine võimaldab neid töö tegemise käigus veelgi arendada. Oluliseks töö atraktiivsuse näitajaks peetakse ka võimalust näha oma töö tulemusi, mis osundab töörahulolu väärtustamisele.

Kuigi ametialane karjäär võimaldab suurendada kontrolli teiste inimeste tegevuse üle, väärtustati seda juba mõnevõrra madalamalt. Küllap on see tingitud ka karjäärivõimaluste kättesaadavusest. Näiteks nõutakse paljudes töökohtades head eesti keele oskust, ja selle puudumisel jäävad mitmed karjäärirajad noortele suletuks.

Ligikaudu sama oluliseks peeti ihaldusväärse töö kasulikkust ühiskonnale, mis osundab uuritud Narva noorte kollektivistliku varjundiga püüdlustele panna teiste heaks. Võrdlusest varasemate venekeelsete noorte tööväärtuste uuringutega (Rämmer 2005) saab välja tuua, et kuigi 1990. aastatel väärtustati kasulikkust ühiskonnale oluliselt madalamalt kui nõukogude ajal, oli see muutunud uuritud Narva noored jaoks taas olulisemaks motivaatoriks. Näeme jooniselt 2, et mitmeid instrumentaalseid tööväärtusi hinnati eelmainitustest juba madalamalt. Võimalust saavutada töö kaudu väljapaistvat positsiooni ühiskonnas piirab samuti ebapiisav eesti keele oskus ning nii nagu silmapaistvat ametialast karjääri võimaldavaid töökohti, pole ka ühiskonnas prestiižikaid töökohti kuigi palju, ning iga noor ei tahagi silma paista. Intervjuudes leiti, et prestiižikama töökoha leidmiseks on vaja omandada hea haridus.

Joonis 2. Narva noorte instrumentaalsed, eneseväljenduslikud ja sotsiaalsed tööväärtused (1 – tähtsusetu ... 4 – väga tähtis); keskmised hinnangud.

Veelgi madalamalt väärtustati töö puhtust ja kergust. See pole üllatav, sest venekeelsed eestimaalased on enamasti teinud raskemaid töid. Varasemad tööväärtuste uuringud (Rämmer 2005) toovad välja, et venekeelsed noored on väärtustanud töö puhtust ja kergust kõrgemalt kui nende eestikeelsed kaasmaalased. Küsitluses osalenud Narva noorte varasematest uuringutest kõrgemad hinnangud osundavad paremate töökohtade jätkuvalt raskele kättesaadavusele. Tööaja paindlikkust hinnatakse madalamalt – arvestades kõrgelt väärtustatud töökohta kindlust ei peeta kuigi oluliseks võimalust ise otsustada, mis kellaaegadel või päevadel töötada. Ihaldusväärset töökohta ei nähtud ka sotsiaalse suhtlemise klubina – kõige madalamalt hinnati võimalust töötada koos teiste inimestega.

Noorte vaated tulevikule

Rääkides raskustest, millega tänapäeva noored silmitsi seisavad, toodi intervjuudes välja hariduse omandamise ja töökarjääriga seotud probleeme, eriala valiku ja tööle asumise ning küberturvalisuse probleemiatikat ja sõltuvust viidinatest ning piiratud keeleoskust.

Näib, et elu on nüüd lihtsam kui kunagi varem, kuid seetõttu tekivad uued raskused. Me võime saada kelleks tahame, kuid seetõttu tunnevad paljud inimesed, et nad on ookeanis ega tea, kuhu ujuda (mees, 23).

Üsna raske on jalule saada, et omada stabiilset perekonda, tööd, eluaset. Samuti meil on suur tööpuudus (naine, 25).

Intervjuude põhjal võib järeldada, et noored seisavad silmitsi erinevate raskustega oma eluteel, sealhulgas suhtlemis-, haridus-, vaimse tervise, sotsiaalmeedia ja nutitehnoloogia kasutamise ning keeleoskuse probleemidega. See osundab noorte toetamise ja juhendamise olulisusele nendes valdkondades.

Noorte tulevikuootuste juures mängivad tähtsat rolli nende hirmud, mured ja lootused.

Baltimaade noorte väärtusuuringust (Rämmer & Külüm 2022) selgus, et Eesti noored kartsid mõne aasta eest enim keskkonna saastumist ja kliimamuutusi, mida pidas väga suureks mureks neli noort kümnest. Üle kahe kolmandiku noortest tundis hirmu ühiskondliku ebaõigluse ja tööta jäämise ees ning veidi vähem kui kolmandik muretses füüsilise vägivalla ohvriks sattumise väljavaadete pärast.

Narva küsitluses osalenud noorte hirmud olid märksa suuremad: peaaegu kahe kolmandiku jaoks oli väga suur mure tööta jäämise väljavaade. See oli ka üks peamisi intervjuudes esile tõstetud noorte vaheliste igapäevaste arutelude teemasid. Sellised kaalutlused vajutavad ka tugeva pitseri noorte tulevikuplaanide kavandamise alastele mõttevahetustele.

Üldreeglina noored arutlevad omavahel tööpuuduse või töö leidmisega seotud probleemidest (naine, 20).

Intervjuudes toodi välja, et noored kardavad töötuks jääda, sest nad soovivad teistele, iseäranis oma vanematele tõestada oma iseseisvust. Kuid noortel on raske tööd leida, sest paljud tööandjad ootavad neilt varasemat töökogemust.

Intervjueeritute sõnul on Narva noored veendunud, et seal pole kuigi palju töökohti saadaval – ehk siis noortel tuleb sageli kasvõi väikese töötötsa leidmiseks minna teise linna või riiki, kus on paremad töötingimused. Tööst ilma jäädes kaob lootus paremale elule ja võimalus näidata oma tegelikke oskusi.

Ilma rahata ei suuda inimene end, oma tulevikku ega perekonda ülal pidada (naine, 21).

Veidi üle poole küsitletutest tundsid hirmu ühiskondliku ebaõigluse süvenemise ja füüsilise vägivalla ohvriks sattumise ees. See viitab taas Narva noorte seas levinud ebakindlustundele. Mõned intervjueeritavad nägid ebaõigluse põhjuseks sotsiaalset staatust. Nad märkisid, et vaesed inimesed ja pensionärid võivad kogeda diskrimineerimist ja õiguste rikkumist. Teised rõhutasid, et ka vanuse pärast võidakse noori inimesi diskrimineerida. Samuti osundati seksuaalse orientatsiooniga seotud ebavõrdsusele – intervjueeritute sõnul võivad diskrimineerimisega seista silmitsi LGBT kogukonna liikmed. Ebaõigluse tajumise puudutab ka ebapiisavat eesti keele oskust. Kuigi ollakse Eestis sündinud, pole eesti keele oskus Ida-Virumaal eriti juurdunud.

Riigikeele mitteoskamise tõttu on vene ja teisi slaavi keeli, nagu ukraina, valgevene rääkivad inimesed sunnitud kahjuks leppima väga vähesega – väiksemate palkade, töökohtade puudumisega (naine, 20).

Mina olen kuulnud seda, et noored küsivad, miks nad ei võiks õppida vene keeles (naine, 21FG).

Seega võib öelda, et tajutav ebaõiglus on tugevasti seotud sotsiaalse staatuse ja noore inimese ootustega.

Intervjueeritud Narva noored ei olnud füüsilise vägivallega kokku puutunud, kuritegevuse ohvriks sattumise väljavaateid seostati sisserände hüpoteetiliste negatiivsete kõrvalmõjudega.

Suhtumine kliimamuutusse

Ilmastikuteadlaste tähelepanekud fossiilkütuste põletamise tagajärjel kõikjal tõusnud inimeste elukvaliteedile süvenevat ohtu kujutavatest temperatuuridest on käivitanud maailmavaadete kokkupõrgeteni küündivad mõttevahetused nii nähtuse olemasolu kui ka selle inimpäritolu üle (Wagner & Kello *et al.* 2019). Varasemad uuringud (Raudsepp & Rämmer 2013) töid välja, et eestlased ei ole olnud valmis kliimamuutuse peatamiseks oma eluviisis muutusi tegema, kui sellega kaasneb aeglasem majanduskasv. Lahenduste allikana on nähtud pigem tehnoloogilisi arenguid.

Küsitluses osalenud Narva noorte mure keskkonnasaaste ja kliimamuutuste pärast ei ole suurem kui oli Eesti noortel 2021. aasta uuringus. Kliimamuutuste kohta avaldas arvamust enamik intervjueeritud.

Esimene asi, mis mulle meelde tuli, oli globaalne soojenemine. Iga aastaga läheb suvi aina palavamaks ja palavamaks. Ja isiklikult paneb see mind muret tundma (mees, 23).

Kliimamuutused leiavad meie riigis aset pidevalt, inimtegevusest tingitud teatud probleemide tõttu – reostus, osooniauk, soojenemine (naine, 24).

Siiani pole kliimamuutus suur probleem, seega ei tekita see tegelikult mingeid emotsioone (naine, 20).

Suur korporatsioonid nihutavad vastutuse tarbijale. Nad sisendavad tarbijas süütunnet, väidetavalt jätkavad suur korporatsioonid osade toodete tootmist ainult suure nõudluse tõttu, mitte sellepärast, et nad suudavad ja tahavad neid toota, ning tavaliselt need tooted soodustavad kliimamuutust (naine, 26).

Võib-olla teadvustavad rohkem muret ja ärevust väljendanud noored kliimamuutuste tagajärgi ja tunnevad suuremat vastutust selle peatamiseks meetmete võtmise eest. Teiselt poolt võivad neutraalsel või ükskõiksel positsioonil olijad mitte tunda kliimamuutuste otseseid mõjusid oma elule või nad ei näe, kuidas saaksid nad selle probleemi lahendamisse panustada.

Seoses kliimamuutusega käsitleti intervjuudes ka põlevkivikaevanduste sulgemist.

Võib olla mõjutab see kliimamuutusi. Kuid see on kahe teraga mõõk. Ühest küljest, jah, see on mõju kliimale, ökoloogiale, keskkonnale ja kõigele muule. Teisest küljest on see meie maavara, mis on üsna odav, kui on vaja elektrit toota jne. Nii et siin tuleb väga hoolikalt mõelda, sest see ei mõjuta mitte ainult keskkonda, vaid ka Eesti elanikke tervikuna, kuna meie nii-öelda energiasõltumatus on väga nõrk. Ja kilt on midagi, mis võib mingil määral tagada meile selle energeetilise sõltumatuse, sest see on meie oma. Me saame seda kasutada (naine, 24).

Ma arvan, et see on hea, et pannakse kinni. Sest kui me räägime kliimamuutustest, siis see on lihtsalt väga kole, kui vastutus pannakse igale kodanikule (naine, 19).

Mis puutub põlevkivikaevanduste sulgemisse, siis isiklikult arvan esiteks, et seal on palju töökohti. See tähendab, et inimesed võivad töö kaotada (naine, 25).

Intervjuudest koorus välja vajadus leida tasakaal keskkonna kaitsmise ning majandusliku stabiilsuse ja inimeste heaolu tagamise vahel.

Kasvatuseväärtused

Oluliseks väärtuste dünaamika näitajaks ühiskonnas võib pidada kasvatusväärtusi, mis kujutavad endast omadusi, mille omandamist kodus tuleks lastes ergutada. 2018. aastal Euroopa Väärtusuuringus (EVS 2020) osalenud Eesti noortest pidas võrdväärselt 82 protsenti kõige olulisemateks kasvatusväärtusteks nii vastutustunnet kui ka sallivust ja lugupidamist teiste inimeste suhtes. Mõlema omaduse juurutamist lastes pidasid venekeelsetest noortest olulisemaks eestikeelsed vastajad. Ka küsitluses osalenud Narva noored väärtustasid vastutustunde omandamist kõige kõrgemalt – seda pidas oluliseks ligikaudu üheksa vastajat kümnest.

Intervjuudes toonitati, et vanemad vastutavad oma laste eest ja paljude ebameeldivate tagajärgede vältimiseks püüavad nad oma lapsi teatud asjades piirata. See aga täiskasvanuikka üleminevatele noortele ei meeldi ja nad püüavad võimalikult varakult iseseisvuda. Samas märgiti, et vastutustunnet on vaja lastes juurutada neile edasises elus paremate võimaluste loomiseks:

Kui sina teed midagi, siis sa ise vastutad selle eest. Kui sa lähed poodi vargile, selle eest ei vastuta sinu lähedased või ema ja isa, vaid sina pead selle eest vastutama. Kui sa ütled avalikult seda, teist või kolmandat, siis sina vastutad selle eest, mitte sinu lähedased või perekonnaliikmed (naine, 22FG).

Võib öelda, et vastutustunnet peetakse iseloomuomaduseks, mida on vaja ihaldatud eesmärkide saavutamiseks.

Sallivuse kultiveerimist pidas oluliseks 77 protsenti küsitluses osalenud Narva noort. 2018. aasta Euroopa Väärtusuuringus osalenud eestikeelsed noored hindasid seda kõrgemalt (88%) ning nende venekeelsed kaasmaalased madalamalt (71%). Selline suhtumine näitab, et ka Narva noorte silmis olulistest kasvatusväärtustest on tähtsal kohal ka eneseväljenduslikud väärtused.

Intervjuudes põhjendati vajadust juurutada lastes sallivust ja teiste inimeste austamist noorte sotsialiseerimisega.

Kasvatuse all pean silmas eelkõige viisakust ja austust teiste inimeste vastu. Peame õpetama lapsi mitte kellegi üle kohut mõistma (mees, 23).

Perekond peaks õpetama lastele austust teiste inimeste vastu, olenemata nende välimusest, olenemata nende orientatsioonist, usutunnistusest ja kõigest muust (naine, 24).

Teiste austamise kõrval tuleks intervjueritute arvates lastes kasvatada ka iseseisvust, viisakust ja headust. Samuti rõhutati vajadust pöörata laste õpetamisel tähelepanu oma vigadest õppimisele, mis võib aidata arendada kriitilist mõtlemist ja probleemide lahendamise oskust.

2018. aasta Euroopa Väärtusuuringus pooldas veidi üle poole Eesti noortest lastes visaduse ning kolmandik sõltumatuse juurutamist. Narva noorte küsitluses osalenud pidasid neid väärtusi veelgi olulisemaks – seitse noort kümnest töid välja visaduse ning kaks kolmandikku sõltumatuse arendamise lastel. Mõlemad omadused kujutavad Roland F. Ingleharti (2018) väärtusarengu teooria kohaselt endast saavutuslikkusele orienteeritud ilmalik-ratsionaalseid väärtusi. Eneseväljenduslike väärtuste hulka kuuluvat kujutlusvõime edendamist väärtustas Narva küsitluses neli noort kümnest, mida on rohkem kui 2018. aastal, mil seda pidas oluliseks kolm Eesti noort kümnest. Kasvatustest kõige vähem oluliseks peeti Ingleharti (2018) väärtustearengu teoorias traditsiooniliste väärtuste hulka kuuluva sõnakuulelikkuse ja religioossuse tähtsuse edendamist. Tundub, et sõnakuulelikkuse juurutamise osas aja jooksul muutusi aset leidnud ei ole – seda pidas 2018. aastal oluliseks vaid ligikaudu

viiendik Eesti noortest ja küsitletud Narva noorte seas ei olnud nende osakaal suurenenud ega vähenenud. Ka religioossuse ergutamist lastes väärtustasid küsitluses osalenud Narva noored võrdväärselt 2018. aastal Euroopa Väärtusuuringus osalenud Eesti noortega, kellest pidas seda oluliseks vaid viis protsenti. Tollal oli venekeelsete noorte seas selle tähtsustajaid küll oluliselt rohkem (14%) kui nende eestikeelsete kaasmaalaste seas (2%).

Narva noorte hinnangud järgmise generatsiooni käekäigu kohta ei erine kuigivõrd 2020. aastal Eurobaromeetri uuringus osalenute omast. Ligikaudu vaid neljandik mõlemas uuringus osalenutest leidsid, et lapseas oleva põlvkonna elu saab olema lihtsam kui nende endi oma, samas arvasid ligi pooled mõlema uuringu küsitletutest, et see saab olema keerulisem. Küllap kujundavad selliseid hinnanguid tugevasti noorte igapäevaelurütmi segi lüüa ähvardavad kriisid. Intervjueeritud Narva noorte sõnul on nendeks koroonapandeemia, elukalliduse tõus ja sõda Ukrainas.

Kokkuvõte

Pole kahtlust, et paljudes (eelkõige rutiinsetes) igapäevastes otsustes juhindume senises elus oma kasulikkust tõestanud argitarkusest. Selle aluseks on kultuuriruumis varasemates kogemustes kinnitust leidnud ning enesestmõistetavuste jõu omandanud uskumused ja veendumused. Kuna tänapäevases kommunikatsiooniühiskonnas on paljud neist kiiresti muutuvate ühiskondlike olude tõttu üha enam kahtluse alla seatud, teisenevad nad varasemast kiiremini, sest meil tuleb üha hoogsamas tempos seostada uusi teadmisi olemasolevatega. Muutunud ühiskondlike olude tõttu saamegi rääkida põlvkondlikest erinevustest, kus oma elus kohta otsivate noorte väärtused erinevad vanemate põlvkondade omadest.

Erinevate kultuuride ristteel asuva Narva noored on tõmbetuules – ühelt poolt ollakse nõukogudeaegsete venekeelsetest piirkondadest sisserändajate järeltulijad, teisalt sotsialiseerutakse sellest erinevas Eesti institutsionaalses keskkonnas. Seetõttu pole üllatav, et on välja kujunemas piirkondlik identiteet ja enamasti peetakse end sarnaselt varasemates uuringutes osalenud venekeelsete eakaaslastega eestivenelasteks. Valdav enamus uuritud Narva noori näeb end sarnaselt ülejäänud Eesti noortega põhjaeurooplastena, kuid nende seas on ülejäänud Eesti noortest rohkem Ida-Euroopaga identifitseerujaid.

Kuna uuringus osalesid gümnaasiumiõpilased ja tudengid, ei saa nende antud hinnangute põhjal teha järeldusi töötavate ja mitteõppivate Narva noorte arusaamade eripärade kohta. Küsitletud on veendunud, et nende identiteeti kujundavad nii ühiskond, sotsiaalmeedia kui ka lähedased suhted pere ja

sõpradega. Ennast määratleti eelkõige soolise identiteedi (naine või mees), aga ka oma perekonna, vanuse ja eluperioodi ning traditsioonilise seksuaalse orientatsiooni ja haridustaseme kaudu. Varasemates uuringutes Eesti noorte seas ilmnenu tugevat rahvuslikku identiteeti ei ilmnenu. Nii küsitluses kui ka intervjuudes ilmnis kahes kultuuriruumis elamisest tingitud identiteedi ebakindlus, mida on süvendanud sõda Ukrainas.

Nagu ülejäänud Eesti eakaaslased, saavad ka Narva noored ühiskonnas toimuvast teada enamasti sotsiaalmeedia kaudu. Eelistatakse venekeelset meediat, eestikeelse jälgimist piirab ebapiisav eesti keele oskus ja uudisekanalite tasulisus.

Argitarkusena on väärtused normatiivsed ja ettekirjutavad veendumused, mida ei seata kahtluse alla seni, kuni nad on kasulikud teenäitajad. Uuringus osalenud Narva noorte väärtushinnanguid on kujundanud sotsiaalses elukeskkonnas tajutud ebakindel füüsiline ja materiaalne turvatunne ning sellest väljatuleku otsingud. Väga kõrgelt väärtustati saavutuslikkust, seevastu eneseväljenduslikke väärtusi peeti eestikeelsetest noortest vähem olulisteks. Nii nagu varasemates uuringutes oli venekeelsete noorte orienteeritus turvalisusele, saavutustele ja võimule tugevam kui eestikeelsetel noortel, hindasid ka Narva noored neid alusväärtusi kõige kõrgemalt.

Narva noorte kõige ihaldatavamad eesmärgid hõlmavad sotsiaalse tunnustuse, sõltumatuse kasvatamise ja hariduse omandamise poole püüdlemist. Pereloomist ei peetud veel kuigi oluliseks. Kõige enam motiveeris Narva noori ühiskonnas läbilöömist võimaldav edukas karjäär, mis jäi üleeestilises noorte väärtusuuringus iseseisvuse ja vastutuse võtmise järel tähtsuselt alles kolmandale kohale. Iseseisvumist vanematest ja vastutuse võtmist hindasid küsitluses osalenud Narva noored ülejäänud Eesti noortest veidi madalamalt. Seevastu väärtustasid nad head välimust märksa kõrgemalt. Ka materiaalsel kindlustatust ja ülikooli lõpetamist peeti ülejäänud Eesti noortest tähtsamaks. Kuigi abielu väärtustati ülejäänud Eesti noortega võrdväärselt, peeti laste saamist ülejäänud Eesti noortest vähem oluliseks. Kõige madalamalt hinnati kodanikuühiskonna tegevustes osalemist. Kodanikuühiskonna tegevustes osalemiseks vajalik usaldus teiste inimeste vastu oli uuritud Narva noorte seas oluliselt madalam kui nende eesti eakaaslaste hulgas. Seega võib väita, et Narvas õppivate noorte ihaldatud eesmärk on omandatava hariduse abil sotsiaalse tunnustuse poole pürgides luua endale turvaline tulevik. Selle juures loodetakse eelkõige iseendale ja ollakse valmis esialgu loobuma laste saamisest.

Uuritute füüsilisele ja ainelisele ebakindlusele viitab ka asjaolu, et nende osakaal, kes peavad riigis korra säilitamist ja hinnatõusu vastu võitlemist olulisemaks kui sõnavabaduse kaitsmist ja tähtsates riigiasjades kaasarákimist, on üle kahe korra suurem kui eesti eakaaslaste seas.

Materialismi väärtustamine ilmnes ka uuritute tööväärtustes: ihaldusväärsaks peetava töö juures hinnati kõige kõrgemalt töökoha kindlust ja head palka, see tähendab, et töö juures hinnati kõige kõrgemalt selle abil saavutatavaid tööväliseid hüvesid. Samas peeti olulisteks ka töö enda aspektide tähtsustamist puudutavaid eneseväljenduslikke väärtusi, mis hõlmavad võimalusi tegelda meeldiva alaga, kasutada oma võimeid, näha oma töö tulemusi ja pideva enesetäiendamise võimalusi. Võrreldes 2016. aasta uuringuga on need hinnangud veidi madalamad. Selliseid instrumentaalseid töö aspekte nagu ametialase karjääri võimalused, tööga kaasnev kõrge ühiskondlik positsioon, töö kergus ja puhtus ning tööaja paindlikkus peeti juba vähem oluliseks. Sotsiaalseid tööväärtusi ei peetud kuigi olulisteks: võimalust olla kasulik ühiskonnale väärtustati varasemast madalamalt ja võimalust töötada koos teistega peeti kõige vähem oluliseks. Seega võib öelda, et noorte ebakindlusetunne ilmnes ka tööväärtustes – ei ihaldada mitte niivõrd meelepärast kuivõrd hästi makstud tööd ja kardetakse ka sellest ilma jääda.

Seetõttu pole üllatav, et uuringus osalenud Narva noorte hirm töötuks jäämise ees oli suurem kui noortel mujal Eestis. Lisaks kartsid nad eesti noortest rohkem ühiskondliku ebaõigluse süvenemist. Ka hirm sattuda füüsilise vägivalla ohvriks oli suurem kui eesti noortel. Kuigi keskkonna saastumine ei olnud neile teistest noortest suuremaks mureks, toodi intervjuudes välja vajadus leida tasakaal keskkonna kaitsmise ning majandusliku stabiilsuse ja inimeste heaolu tagamise vahel.

Kasvatuseväärtustest peeti kõige olulisemaks saavutuslikkusele orienteeritud väärtuste hulka kuuluvat vastutustunde ergutamist lastes. Uuritud Narva noored väärtustasid varasemates uuringutes osalenud venekeelsetest Eesti noortest kõrgemalt ka visaduse juurutamist. Varasemalt uuritud venekeelsetest noortest kõrgemalt hinnati eneseväljenduslikke püüdlusi tähtsustava teiste inimeste suhtes sallivuse ja lugupidamise juurutamist. Sõnakuulelikkuse ja religioossuse kasvatamist lastes, mis toetavad traditsionaalsete väärtuste edendamist, väärtustati kõige madalamalt, ning kuigi need hinnangud ei erinevad eestikeelsete Eesti noorte omadest, pidasid küsitluses osalenud Narva noored varasemalt uuritud venekeelsetest noortest lastes sõnakuulelikkuse juurutamist olulisemaks ja religioossuse ergutamist vähemoluliseks. Seega võib öelda, et Narvas õppivad noored peavad kõige olulisemaks just distsipliinerituse kultiveerimisele orienteeritud kasvatuseväärtusi.

Uuritud Narva noored kalduvad jagama varasemalt Eesti noorte seas domineerinud seisukohta, et tänaste laste elu saab tulevikus olema keerulisem kui nende põlvkonna oma.

Ülaltoodud analüüside põhjal näeme, et Narvas õppivate venekeelsete noorte väärtused ei erine oluliselt ülejäänud Eesti noorte omadest. Peamised

erinevused ilmnesid tugevamas vajaduses materiaalse ja füüsilise turvatunde järele. Olulise turvatunde kindlustajana nähti hästimakstud töökohta, millest pole ohtu ilma jääda. Kuna uuritute puhul on tegemist õppuritega, siis näevad nad tähtsa ihaldatud eesmärkideni jõudmise kanalina hea hariduse omandamist. Nende saavutuspüüdlustes kombineerub nii majandusliku kindlustatuse kui ka selle saavutamiseks vajalikuks peetava eduka karjääri ning eneseesitluseks vajaliku hea välimuse väärtustamine. Võrreldes väheoluliseks hinnatud laste saamisega väärtustatakse kõrgelt just edukat karjääri. Samuti võib öelda, et Narva noortel aitaks ebakindlustunnet ületada nende tugevam Eesti külge sidumine. Nende kontrollitunnet ümbritseva keskkonna üle võiks suurendada ja nende pürgimusi Eesti ühiskonnaelus osalemiseks julgustada. Igati tuleks vältida etniliste eestlaste ja venekeelsete eestimaalaste vahelist kultuuripõhist, erinevatest ajaloolistest minevikukogemustest tulenevat vastandamist, mis on küll käimasoleva sõja tõttu keeruline. Nende lõimumisele aitaks kaasa sihikindel eesti keele omandamise toetamine.

Tänuavaldus

Artikli valmimist on toetanud Postimehe Fondi Noor-Eesti teadusgrant (POST 214).

Kirjandus

Augoustinos, Martha & Walker, Iain & Donaghue, Ngaire 2014. *Social cognition: An integrated introduction*. London: Sage.

Basáñez, Miguel E. 2016. *A world of three cultures: Honor, achievement and joy*. New York: Oxford University Press.

Beilmann, Mai & Lilleoja, Laur & Realo, Anu 2021. Learning to Trust: Trends in Generalized Social Trust in the Three Baltic Countries from 1990 to 2018. – Almakaeva, Anna & Moreno, Alejandro & Wilkes, Rima (toim). *Social Capital and Subjective Well-Being. Insights from Cross-Cultural Studies*. Cham, Switzerland: Springer International Publishing, lk 19–43 (DOI: 10.1007/978-3-030-75813-4_2).

Bourdieu, Pierre 1986. The forms of capital. – Richardson, John G. (toim). *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. London: Bloomsbury Academic, lk 241–258 (DOI: 10.1002/9780470755679.ch15).

Contarello, Alberta 2022. *Embracing Change: Knowledge, Continuity, and Social Representations*. Oxford: Oxford University Press (DOI: 10.1093/oso/9780197617366.001.0001).

- ESS Round 10 = European Social Survey Round 10 Data 2021. *Data file edition 3.0. Sikt – Norwegian Agency for Shared Services in Education and Research, Norway – Data Archive and distributor of ESS data for ESS ERIC* (DOI: 10.21338/NSD-ESS10-2020).
- Ester, Peter & Braun, Michael & Vinken, Henk 2006. Eroding Work Values? – Ester, Peter & Braun, Michael & Mohler, Peter (toim). *Globalization, Value Change, Generations*. Leiden, Boston: Brill, lk 89–113 (DOI: 10.1163/9789047409571_009).
- European Commission 2022 = European Commission and European Parliament, Brussels 2022. Eurobarometer 94.1: Values and Identities of EU citizens 2020. – *GESIS, Cologne. ZA7749 Data file Version 1.0.0* (DOI: 10.4232/1.13927).
- EVS 2020 = European Values Study 2017: Integrated Dataset – Matrix Design Data (EVS2017 Matrix Design). – *GESIS Data Archive, Cologne. ZA7502 Data file Version 2.0.0* (DOI: 10.4232/1.13561).
- Geertz, Clifford 2017. *Kultuuride tõlgendamise: valitud esseed*. Tallinn: Tänapäev.
- Gorkova, Nelli 2021. Narva subkultuuride käsitlemine mõnede rahvamajas tegutsevate rahvuskultuuriseltside näitel. – *Akadeemia* 43 (2), (<https://akadeemia.ee/2021/10/narva-subkultuuride-kasitlemine-monede-rahvamajas-tegutsevate-rahvuskultuuriseltside-naitel/> – 19.02.2025).
- Hofstede, Geert 2001. *Culture's consequences: comparing values, behaviors, institutions and organizations across nations*. Thousand Oaks: Sage.
- Howard, Marc M. 2003. *The weakness of civil society in post-Communist Europe*. Cambridge, Cambridge University Press (DOI: 10.1017/CBO9780511840012).
- Inglehart, Ronald F. 2018. *Cultural Evolution: People's Motivations are Changing, and Reshaping the World*. Cambridge jt.: Cambridge University Press (DOI: 10.1017/9781108613880).
- Jackson, Joshua Conrad & Medvedev, Danila 2024. Worldwide divergence of values. – *Nature Communications* 15, 2650 (DOI: 10.1038/s41467-024-46581-5).
- Laherand, Meri-Liis 2008. *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: OÜ Infotrukk.
- Lamesoo, Katri & Ader, Angela 2017. *Muutunud õpiküsituse rakendamise ja selleks erinevate valikute pakkumise seire korraldamine, sh gümnaasiumis valikkursuste rakendamise osas. Projekti raport*. Tartu: Tartu Ülikooli Haridusuuenduskeskus.
- Lukk, Maarika & Koreinik, Kadri & Kaldur, Kristjan & Vihman, Virve-Anneli & Villenthal, Anneli & Kivistik, Kats & Jaigma, Martin & Pertšjonok, Anastasia 2017. *Eesti keeleseisund*. Aruanne. Tartu: Tartu Ülikool ja Balti Uuringute Instituut (IBS).
- Marková, Ivana 2007. Social Identities and Social Representations: How Are They Related? – Moloney, Gail & Walker, Iain (toim). *Social representations and identity: content, process, and power*. New York: Palgrave Macmillan, lk 215–236.
- Marova, Arina 2024. *Narva noorte elukohast lahkumise põhjused gümnaasiumi lõpetanute näitel*. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikool: Narva kolledž (<https://hdl.handle.net/10062/100239> – 21.02.2025).

- Mooses, Veronika 2021. *Towards a more comprehensive understanding of ethnic segregation: activity space and the vicious circle of segregation*. Doktoritöö. Tartu Ülikool: Ökoloogia ja maateaduste instituut.
- Moscovici, Serge 1973. Foreword. – Herzlich, Claudine (toim). *Health and Illness: A Social Psychological Analysis*. London: Academic Press, lk ix–xiv.
- Moscovici, Serge 2000. *Social representations: explorations in social psychology*. Cambridge: Polity Press.
- Moscovici, Serge 2008. *Psychoanalysis: its image and its public*. Cambridge: Polity Press.
- Moscovici, Serge 2022. *Jumalate loomise mehhanism: sotsioloogia ja psühholoogia*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Puur, Allan & Klesment, Martin & Sakkeus, Luule 2019. A Turbulent Political History and the Legacy of State Socialism in the Baltic Countries. – Hess, Daniel B. & Tammaru, Tiit (toim). *Housing Estates in the Baltic Countries*. Cham: Springer, lk 31–49 (DOI: 10.1007/978-3-030-23392-1_2).
- Raudsepp, Maaris & Rämmer, Andu 2013. The Social Childhood of New Ambivalent Objects: Emerging Social Representations of New Biotechnologies. – Kannike, Anu & Laviolette, Patrick (toim). *Things in Culture, Culture in Things*. Tartu: University of Tartu Press, lk 280–302.
- Realo, Anu 2019. Väärtuste muutus aastatel 1990–2018 – Ingleharti kultuuriliste väärtuste dimensioonid. – Ainsaar, Mare & Strenze, Tarmo (toim). *Väärtused kui inimvara ja nende mõju ühiskonna arengule*. Tallinn: Arenguseire Keskus, lk 19–35. (https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2019/02/Arenguseire-Keskus_Väärtused-kui-inimvara_2019.pdf – 11.02.2025).
- Realo, Anu 2023. Miks me usaldame? – *Akadeemia* 35 (3), lk 387–415.
- Rezsö, Rudolf 2001. Values, sociology of. – Smelser, Neil J. & Baltes, Paul B. (toim). *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. Oxford: Elsevier Science, lk 16153–16158 (DOI: 10.1016/B0-08-043076-7/01985-9).
- Roe, Robert A. & Ester, Peter 1999. Values and work: empirical findings and theoretical perspective. – *Applied Psychology: An International Review* 48 (1), lk 1–21 (<https://core.ac.uk/download/pdf/6750649.pdf> – 21.02.2025).
- Rämmer, Andu 2005. Soolisi ja rahvuslikke erinevusi kahe kümnendi Eesti koolilõpetajate tööväärtustes. – Kenkmann, Paul & Saarniit, Jüri (koost). *Pölvkonnad muutumas ajas. Noorsoo- ja haridussotsioloogide töid aastatest 1975–2001*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 45–81.
- Rämmer, Andu 2009. Eesti koolinoorte väärtused. – Sutrop, Margit & Valk, Pille & Velbaum, Katrin (koost). *Väärtused ja väärtuskasvatus: Valikud ja võimalused 21. sajandi Eesti ja Soome koolis*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, lk 83–117.
- Rämmer, Andu 2017. *Sotsiaalse tunnetuse muutused Eesti siirdeühiskonna kontekstis*. Doktoritöö. Tartu Ülikool: Tartu Ülikooli Kirjastus, (<http://hdl.handle.net/10062/58658> – 21.02.2025).

- Rämmer, Andu 2019. Väärtustest ja neid kujundavatest teguritest. – *Akadeemia* 31 (8), lk 1347–1381.
- Rämmer, Andu 2023a. Eesti- ja venekeelsete noorte väärtushinnangud. – Ainsaar, Mare (toim). *Muutuv ja mitmekesine Eesti Euroopa Sotsiaaluuringus*. Tartu Ülikool: Ühiskonnateaduste instituut, lk 27–36 (<https://uhiskond.ut.ee/et/sisu/eesti-ja-venekeelsete-noorte-vaartushinnangud> – 21.02.2025).
- Rämmer, Andu 2023b. Noorte elukäik peegeldub nende väärtustes ja identiteedis. – *Riigikogu Toimetised* 48 (2), lk 145–156 (https://rito.riigikogu.ee/wordpress/wp-content/uploads/2023/12/145-156_Uuring-Rämmer.pdf – 21.02.2025).
- Rämmer, Andu & Külm, Meri L. 2022. *Eesti noorte väärtused*. Ettekanne Friedrich Eberti Fondi Eesti büroos, 23.11. Tallinn: Friedrich Ebert Stiftung.
- Rämmer, Andu & Tuuder, Anastassia & Rootamm-Valter, Jelena 2024. Narva noorte identiteet ja väärtused. – *Riigikogu Toimetised* 50 (2), lk 155–170 (https://rito.riigikogu.ee/wordpress/wp-content/uploads/2025/01/50_Uuring-Rammer.pdf – 21.02.2025).
- Saarniit, Jüri 2000. Väärtusteadvus ja selle muutused. – *Eesti Noorsooraport: Eesti noorsoopoliitika ülevaade*. Tallinn: EV Haridusministeerium, lk 217–225.
- Schwartz, Shalom H. 2012. An Overview of the Schwartz Theory of Basic Values. – *Online Readings in Psychology and Culture* 2 (1) (DOI: 10.9707/2307-0919.1116).
- Smith, Peter B. & Schwartz & Shalom H. 1997. Values. – Berry, John W. & Segall, Marshall H. & Kagitcibasi, Çiğdem (toim). *Handbook of Cross-Cultural Psychology. Volume 3: Social Behavior and Applications*. London: Allyn and Bacon, lk 77–118.
- Tajfel, Henri 1981. *Human groups and social categories: Studies in social psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tsirogianni, Stavroula & Gaskell, George 2011. The role of plurality and context in social values. – *Journal for the Theory of Social Behaviour* (41), lk 441–465 (DOI: 10.1111/j.1468-5914.2011.00470.x).
- Tuuder, Anastassia 2022. *Kohaliku identiteedi, riigirahva identiteedi ning ruumi konstrueerimine Narva noorte eestivenelaste näitel*. Magistritöö. Tallinna Ülikool: Ühiskonnateaduste instituut (<https://www.etera.ee/zoom/199043/view?page=1&p=separate> – 21.02.2025).
- Wagner, Wolfgang & Hayes, Nicky 2005. *Everyday discourse and common sense: The theory of social representations*. New York: Palgrave Macmillan.
- Wagner, Wolfgang & Kello, Katrin & Rämmer, Andu 2019. Making Social Objects: Social Representation Theory. – Valsiner, Jaan & Rosa, Alberto (toim). *The Cambridge Handbook of Sociocultural Psychology, 2nd edition*. Cambridge: Cambridge University Press, lk 130–147.

Summary

Values and identity of Narva youth

Andu Rämmer

Associate Professor of Youth Studies at Narva College, University of Tartu
andu.rammer@ut.ee

Maria Zhuravliova

Head of the Department of Youth Work and a Junior Lecturer in Youth Work at Narva College,
PhD candidate in Sociology, University of Tartu
maria.zuravljova@ut.ee

Anne Kivimäe

Teacher of youth work at Narva College, University of Tartu,
Head of the Narva Study Centre, Estonian Academy of Security Sciences
anne.kivimae@ut.ee

Maria Anderson

Research coordinator at Narva College, University of Tartu
MA student in the Youth Work Management curriculum, Tallinn University
maria.anderson@ut.ee

Keywords: identity, Narva, youth, values

We share the view that people are guided in their everyday decisions by common sense, the trustworthiness of which has been confirmed by its usefulness in the past; its nature is thoroughly explained by the theory of social representations. A social representation is a system of values, ideas and practices with a twofold function: first, to enable individuals to orient themselves in the everyday world and to master it; and second, to provide codes for social exchange or naming and classifying unambiguously the various aspects of their world and their individual group history.

This article focuses on the values and identity of young people in Narva. We compare the results of a survey of 284 Narva high school students and University of Tartu Narva College students with the values of their peers who participated in the Baltic Youth Values Survey, the European Social Survey, the European Values Survey, Estonian School-leavers Survey and the Eurobarometer Values and Identity Survey. We rely on qualitative interviews to interpret the value judgements elucidated in the Narva survey. To detect contextual interpretations of informants' beliefs from 15 individual in-depth interviews and two focus group interviews we employed thematic content analysis.

Among youngsters of Narva, a regional identity has developed and, like their Russian-speaking peers in previous surveys, most people consider themselves as Estonian Russians. Like the rest of Estonians, most youngsters studied see themselves as Northern Europeans, but they tend more than the aforementioned to identify as Eastern Europeans. Their identity is moulded by society, social media and close relationships with family and friends. The youngsters studied identify themselves primarily through

gender, but family, age and life period, sexual orientation and acquired education level are also important referents. Both in the survey and in the interviews, identity insecurity resulting from living in two cultural spaces emerged, exacerbated by the war in Ukraine.

Like their peers in Estonia, youngsters studied in Narva retrieve information about events in society mostly from social media. They prefer to follow Russian-language media, as their Estonian language skills are insufficient, and some news channels are paid.

Values as manifestations of common sense are prescriptive, and they are not questioned, so long as they are considered useful guides. The values of youngsters in Narva reflect a weak sense of physical and material security and desires to strengthen them. Achievement is highly valued, and self-expression values are seen to be less important than for Estonian-speaking young people.

Like the rest of Russophone Estonians, youngsters in Narva value security, achievement and power-oriented basic values more highly than their Estonian-speaking peers.

The most desired goals for the youngsters studied in Narva include the pursuits of social recognition, independence and education. Among them are aspirations towards a successful career, independence from parents and good looks. The next important goals for them are material security, taking responsibility and graduating from university. Marriage and having children are valued much lower. Participation in civic activities is seen as the least important. The level of generalized trust in other people – an important precondition for participation in civil society activities – is significantly lower among youngsters in Narva than among their Estonian peers.

Job security and a good salary are seen as the most important work values. However, opportunities to work in an enjoyable field, to use their abilities, to see the results of their work and to continuously improve themselves are also considered noteworthy desires. Opportunities for career advancement, job prestige, the ease of work and flexible working hours are seen as less desired goals.

The prospect of unemployment is a major concern for the youngsters studied in Narva, more so than for other young people in Estonia. Many of them also fear that social injustice will worsen. On the other hand, they are less concerned than other Estonian youngsters about environmental pollution. Their fear of falling victim to physical violence is also greater than that of other young people in Estonia.

The youngsters studied in Narva consider encouragement of the sense of responsibility in children as the most important educational value. The acquisition of determination, perseverance and independence is also highly valued. Cultivation of traditional values such as obedience and religiosity in children is considered the least important. Of the self-expression values, instilling tolerance towards others is the most highly valued.

Narva youngsters tend to share the dominant view among young people in Estonia that the lives of today's children will be more difficult than those of their own generation.

Andu Rämmer on Tartu Ülikooli Narva kolledži noorsootöö osakonna noorte uuringute kaasprofessor. Ta tegeleb oma uurimistöös väärtuste kujunemise ja sotsiaalsete representatsioonide uurimisega. Viimastel aastatel on ta uurinud lähemalt venekeelsete noorte väärtusi ja identiteeti.

Andu Rämmer is an Associate Professor of Youth Studies at Narva College, University of Tartu. His research focuses on the formation of values and social representations. In recent years, he has focused on the study of values and identity of Russian-speaking youth.

ORCID 0000-0002-5812-9814

andu.rammer@ut.ee

Maria Žuravljova on Tartu Ülikooli Narva Kolledži noorsootöö osakonna juhataja ja noorsootöö nooremlektor ning Tartu Ülikooli sotsioloogia doktorant. Ta uurib oma doktoritöös riskioludes elavate noorte arenguvõimalusi.

Maria Zhuravlio is the Head of the Department of Youth Work and a Junior Lecturer in Youth Work at Narva College, University of Tartu and a PhD candidate in Sociology at the University of Tartu. Her PhD thesis explores development opportunities for young people living in at-risk situations.

maria.zuravljova@ut.ee

Anne Kivimäe on Tartu Ülikooli Narva Kolledži noorsootöö õpetaja, Sisekaitseakadeemia Narva õppekeskuse koordinaator. Oma teadustöös on ta käsitlenud noortekesksust noortega töötamisel ja võimekusepõhist lähenemist noorsootöös.

Anne Kivimäe is a teacher of youth work at Narva College, University of Tartu and Head of the Narva Study Centre of the Estonian Academy of Security Sciences. Her research has focused on the application of a youth-centred approach in working with young people and a capability-based approach to youth work.

anne.kivimae@ut.ee

Maria Anderson on Tartu Ülikooli Narva Kolledži uuringute koordinaator ja Tallinna Ülikooli noorsootöö korralduse magistrant. Oma teadustöös on ta uurinud venekeelsete noorte väärtusi ja religioossust.

Maria Anderson is the research coordinator at Narva College, University of Tartu and an MA student in the Youth Work Management curriculum at Tallinn University. In her research she has studied the values and religiosity of Russian-speaking youth.

maria.anderson@ut.ee